

Olga Terefenko, Przemysław Łonyszyn

Uniwersytet Szczeciński, Wydział Nauk o Ziemi

Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego podstawą zrównoważonego rozwoju nadmorskich gmin w Polsce na przykładzie gminy Rewal

Zarys treści: Bałtyckie wybrzeże jest w Polsce jednym z najbardziej atrakcyjnych regionów turystycznych. Jedna trzecia zasobów polskiej bazy noclegowej znajduje się w strefie wybrzeża nie obejmującej nawet połowy procenta kraju. Społeczności żyjące na tym obszarze uzyskują przychody głównie z turystyki. Jednym z najpopularniejszych miejsc wypoczynku na polskim wybrzeżu jest gmina Rewal. Celem artykułu jest pokazanie na jej przykładzie, jak uwarunkowania związane ze zrównoważonym rozwojem mogą stać się szansą zachowania dotychczasowego bogactwa przed skutkami ekspansywnej turystyki masowej.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, turystyka, gmina Rewal, Natura 2000, środowisko naturalne

Podstawowe założenia rozwoju zrównoważonego

Wdrażanie koncepcji rozwoju zrównoważonego (*sustainable development*), opartej na tzw. Raplocie Brundtland z 1987 r., stanowi współcześnie jedno z najważniejszych, o ile nie najważniejszych, wyzwanie w kształtowaniu rozwoju gospodarczego. Koncepcja ta polega na zachowaniu dla przyszłych generacji rzadkich zasobów i walorów środowiskowych bez ograniczania wzrostu produkcji i dobrobytu materialnego współczesnych mieszkańców. Celem poznawczym zrównoważonego rozwoju jest identyfikacja mechanizmów i skutków współzależności w układzie środowisko–gospodarka–społeczeństwo (Maik 2007).

Do tej koncepcji odnosi się także Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, której art. 5 brzmi: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Czynniki zrównoważonego rozwoju przypisuje się zwykle do trzech kategorii: środowiska przyrodniczego i kulturowego, gospodarki i społeczeństwa. Poglądy na temat ich wzajemnych zależności i powiązań są różne. Jedni są zdania, że są to filary na tym samym szczeblu, inni zaś, że są to trzy odmienne, choć ściśle ze sobą powiązane, aspekty zrównoważonego rozwoju. Autorzy niniejszego artykułu skłaniają się ku przyjęciu drugiej z tez mającej odzwierciedlenie w literaturze przedmiotu, przyjmującej, że środowisko przyrodnicze i kulturowe stanowi niezbędną podstawę zrównoważonego rozwoju, gospodarka jest narzędziem jego osiągnięcia, a dobra jakość życia dla wszystkich ludzi (aspekt społeczny) jest jego celem (ryc. 1).

Zrównoważony rozwój oznacza zatem znalezienie harmonii między aspektem społecznym, przyrodniczym i kulturowym oraz gospodarczym w każdym ludzkim działaniu, przy czym aspekt społeczny musi być zawsze brany pod uwagę w procesie decyzyjnym odnoszącym się do środowiska i gospodarki. Poszukiwanie tej harmonii dotyczy ludzi współcześnie żyjących, ale ma istotne, elementarne znaczenie dla przyszłych pokoleń (Hindson 2006).

Obecnie w polskich realiach nie jest łatwo wprowadzać zasady zrównoważonego rozwoju, gdyż spuścizna odziedziczona po okresie gospodarki centralnie planowanej obciążona jest wieloma błędami, które wywołały degradację najcenniejszych terenów w Polsce, np.:

- wybór najcenniejszych terenów pod inwestycje turystyczne,
- nieuwzględnianie występowania na polskim wybrzeżu procesów geodynamicznych,
- przekraczanie pojemności turystycznej i potencjału absorpcyjnego danego regionu,
- zaniechanie realizacji koncepcji ustanowienia sieci terenów ochronnych w strefie brzeg–morze oraz w całym kraju,
- brak spójności planowania przestrzennego z ochroną środowiska.

Ryc. 1. Ilustracja koncepcji zrównoważonego rozwoju

Źródło: opracowanie własne.

W latach 70. ubiegłego wieku powszechnym zjawiskiem było to, że najatrakcyjniejsze tereny (pod względem turystycznym i naturalnym) były uważane za najlepsze do realizacji celów rekreacyjnych. Wpływowi inwestorzy z południowych i centralnych terenów Polski wybrali najatrakcyjniejsze grunty pod budowę, pomijając fakt, że nie powinny one być żadną miarą wykorzystywane w tym celu (Szwichtenberg 1997).

Po transformacji ustrojowej nastąpiła decentralizacja odpowiedzialności. W związku z tym w planowaniu zrównoważonego rozwoju wiodącą rolę zaczęła odgrywać samorząd terytorialny. Wynika to zarówno z samej jego natury, jak i z ustawowych obowiązków, które nakładają na gminę zadania w dziedzinie kształtowania lokalnego środowiska życia. Tylko struktury samorządowe są w stanie ukierunkować rozwój lokalny na rozwiązywanie podstawowych problemów społeczno-gospodarczych danej jednostki terytorialnej i zagwarantować prymat interesu ogólnospołecznego nad indywidualnym. Rozwój lokalny opiera się na endogenicznych czynnikach (lokalne potrzeby, lokalne zasoby, miejscowi ludzie, lokalne organizacje i podmioty), co odróżnia go od rozwoju regionalnego prowadzonego w nawiązaniu do czynników egzogenicznych (Parysek 2001).

Gmina jako jednostka terytorialna

Zgodnie z definicją, jaką posługuje się Główny Urząd Statystyczny, gmina to „podstawowa jednostka najniższego szczebla zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa. Wspólnota samorządowa (mieszkańcy gminy) oraz odpowiednie terytorium, tj. obszar możliwie jednorodny ze względu na układ osadniczy i przestrzenny, jak również więzi społeczne i gospodarcze zapewniające zdolność wykonywania zadań publicznych”¹.

Choć definicja gminy określa ją jako jednostkę o odrębnym terytorium, na którym rozciąga się władza konkretnego samorządu terytorialnego, nie jest to jednostka w pełni autonomiczna, choćby z tego względu, że każda gmina wchodzi jako element w skład określonego regionu i kraju (Parysek 2001). O braku pełnej autonomii świadczy choćby to, że gminy są zobligowane do wykonywania zadań, jakie zleci im administracja wyższego szczebla (rządowa, wojewódzka i powiatowa). Zadania, które są umocowane prawnie odrębnymi ustawami, mają najczęściej charakter obowiązkowy. Wówczas do gminnych budżetów są przekazywane środki finansowe w wysokości koniecznej do ich pełnej realizacji (Ustawa o samorządzie gminnym, art. 7).

Ponadto gminy realizują zadania własne, na które same muszą zdobywać środki finansowe. Zgodnie z art. 7 wspomnianej ustawy do zadań własnych gminy należą m.in. sprawy dotyczące ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody, kultury fizycznej i turystyki, gospodarki wodnej, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku, a także ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

¹ Definicja wg: http://www.stat.gov.pl/gus/definicje_PLK_HTML.htm?id=POJ-1609.htm.

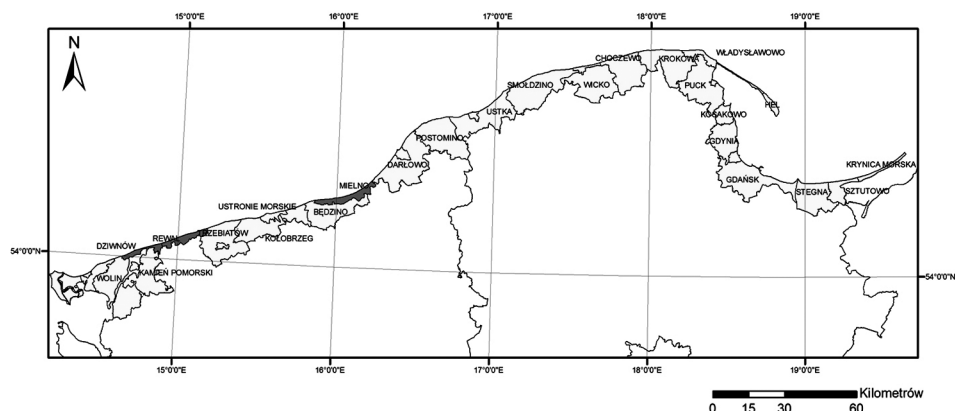
Należy pamiętać, że gmina to lokalny system terytorialny – w ujęciu Chojnickiego (1996) – składający się z mieszkańców i terytorium, które na siebie w różny sposób oddziałują. Od tego, na jakim terytorium zamieszkuje dana społeczność, zależą możliwości pozyskiwania środków finansowych na realizację zadań własnych. Np. gminy o dużej powierzchni gruntów rolnych będą czerpały więcej przychodów z podatku rolnego, gminy o dużej powierzchni terenów leśnych będą miały wysokie dochody z podatku leśnego, zaś gminy mocno zurbanizowane zyskają więcej z podatków od nieruchomości.

Do gmin o odmiennym charakterze należą gminy turystyczne, czyli takie, których obszar pełni funkcje turystyczne (Derek 2008). Wyróżniamy wśród nich gminy nadmorskie wchodzące w skład tzw. Nadmorskiej Strefy Rekreacyjnej (NSR), w której koncentruje się około 1/3 potencjału polskiej bazy noclegowej. Pod względem gospodarczym NSR jest regionem wyjątkowo monofunkcyjnym. Wszelkie inwestycje (zarówno turystyczne, jak i paraturystyczne) tam realizowane mają bezpośredni związek właśnie z turystyczną funkcją gospodarczą (Schwichtenberg 2010).

Biorąc pod uwagę gęstość zaludnienia, zagospodarowania oraz zakres przekształcenia środowiska przyrodniczego Dutkowski wyróżnia w strefie nadmorskiej trzy typy ugrupowań gmin:

- aglomeracje miejskie Szczecina i Gdańska–Gdyni,
- intensywnie zagospodarowane i wykorzystywane obszary turystyczne, np. Półwysep Helski, ale również tzw. waterfronty w Gdyni, Sopocie i Gdańsku,
- słabo zaludnione obszary nadmorskie o charakterze rolniczym lub rolniczo-leśnym (pustki nadmorskie), np. gmina Choczewo.

Do gmin drugiego typu, czyli obszarów intensywnie zagospodarowanych i wykorzystywanych turystycznie, autorzy niniejszego artykułu zakwalifikowali również trzy gminy z województwa zachodniopomorskiego: Dziwnów, Rewal i Mielno.

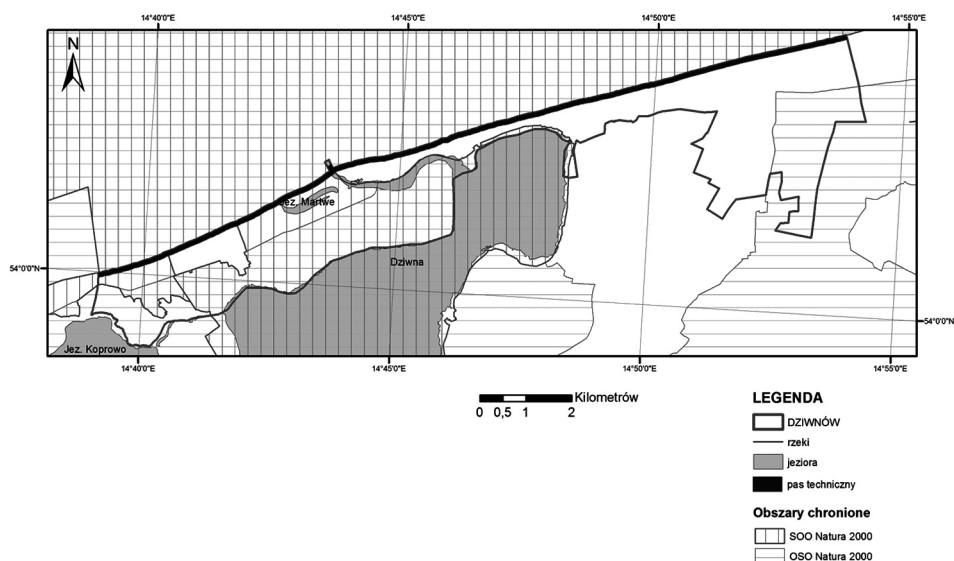

Ryc. 2. Nadmorska Strefa Rekreacyjna

Źródło: Schwichtenberg (2010).

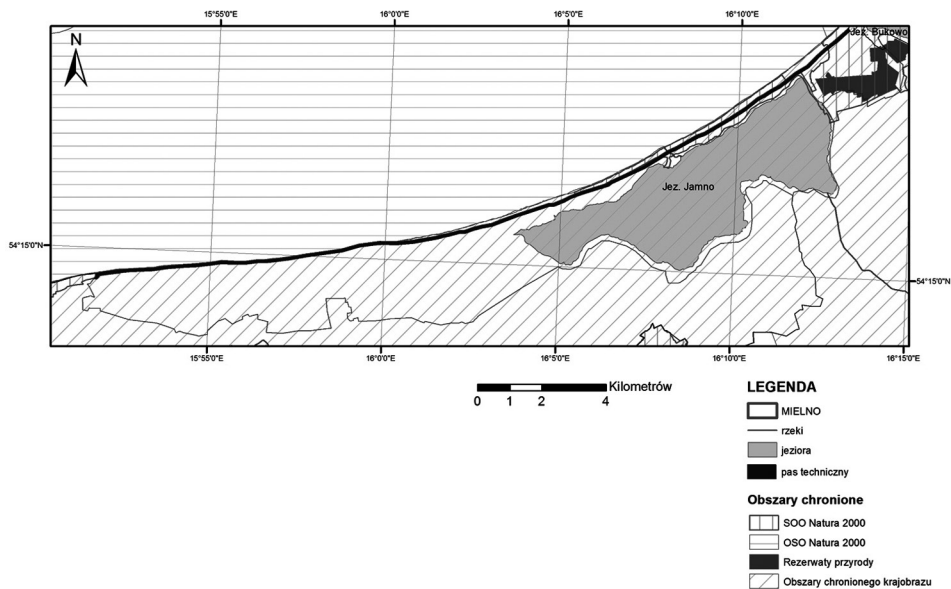
Gminy te rozciągające się wąskim pasem wzdłuż zachodniego wybrzeża Bałtyku mają niewielkie obszary rolnicze, a zagospodarowanie ich ukierunkowane jest głównie na rozwój turystyki. Na tych intensywnie zagospodarowanych i wykorzystywanych obszarach turystycznych problemy rozwojowe charakteryzują się zmiennością sezonową. Gospodarka lokalna tych gmin uzależniona jest silnie od zewnętrznego popytu na nadmorskie walory rekreacyjne i usługi turystyczne. Duży popyt na oferowane usługi turystyczne, zintensyfikowany głównie w okresie czerwiec–sierpień, sprawia, że gminy te w czasie sezonu przybierają charakter typowo miejski. Dochodzi wówczas do obniżenia walorów krajobrazowych i atrakcyjności osiedleńczej oraz niszczenia ekosystemów brzegowych wskutek nie tylko dzikiej i bezplanowej zabudowy rekreacyjnej terenów sąsiadujących z plażami, ale przede wszystkim ekspansji zagospodarowania turystycznego i intensywnej penetracji przez turystów. Samorządy lokalne borykają się również z problemem zanieczyszczenia plaż, zaśmiecaniem, hałasem i spalinami (Dutkowski 2001).

Priorytetem zrównoważonego rozwoju jednostki samorządu terytorialnego powinien być podniesienie jakości życia jej mieszkańców, zwłaszcza poprzez zapewnienie godziwych standardów zamieszkania, zatrudnienia, zagospodarowywania wolnego czasu obywateli z zachowaniem należytego bezpieczeństwa i użytkowania środowiska naturalnego (Galiński 2009). Odnosząc się do powyższego, w gminach turystycznych zapewnienie godziwych standardów zamieszkania i zatrudnienia jest mocno powiązane z działalnością gospodarczą opartą głównie na branży turystycznej. To turystyka zapewnia zatrudnienie, a co za tym idzie – dochody gospodarstw domowych, jednocześnie zaś wymusza stworzenie

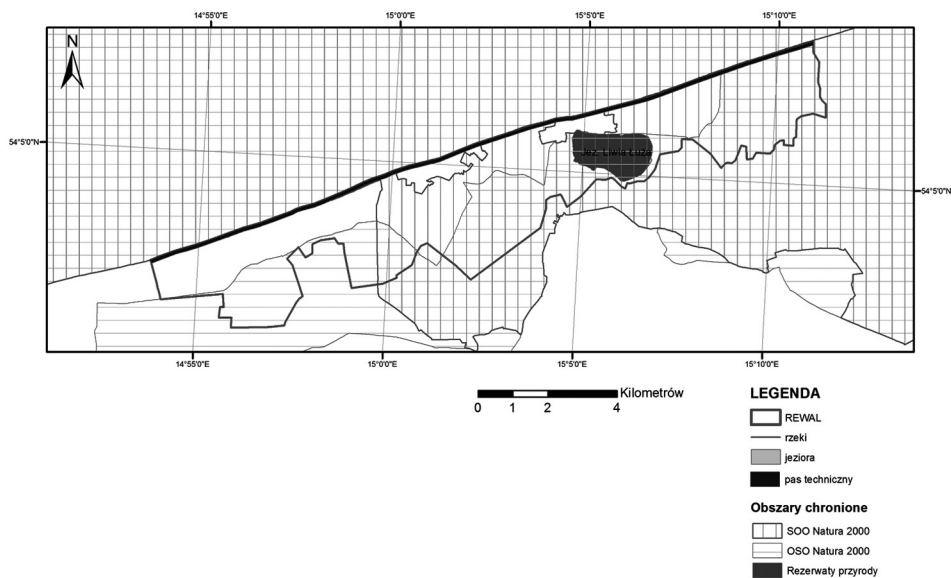
Ryc. 3. Gmina Dziwnów

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 4. Gmina Mielno

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 5. Gmina Rewal

Źródło: opracowanie własne.

takiego miejsca zamieszkania dla lokalnej społeczności, które nie zniechęcałoby potencjalnych turystów do korzystania z miejscowej oferty turystycznej.

Intensywny rozwój turystyki wywołuje wiele wspomnianych wcześniej negatywnych skutków w środowisku, co powoduje zanik walorów turystycznych, a tym samym podstawowego czynnika umożliwiającego zaspokajanie potrzeb turystycznych. W ten sposób niekontrolowany rozwój turystyki, który przyczynia się do niszczenia elementów środowiska niezbędnych do jej rozwoju, prowadzi do jej samozagłady.

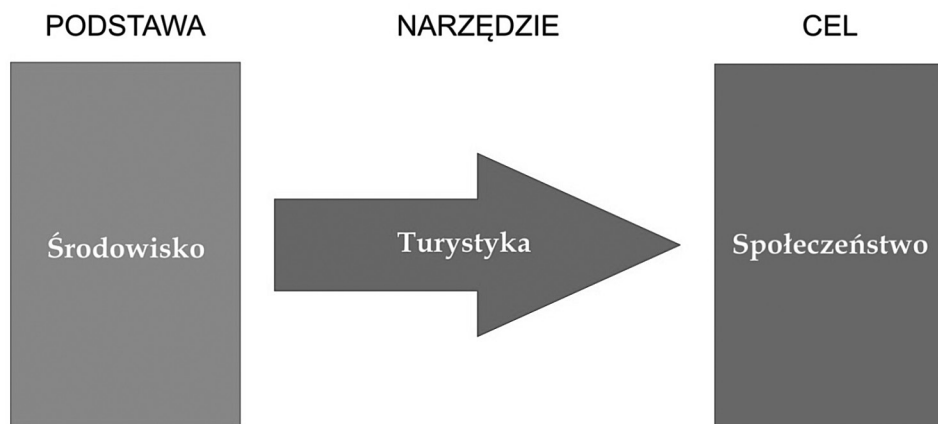
Efektom próby rozwiązania tego niezwykle trudnego dylematu było sformułowanie pojęcia turystyki zrównoważonej, którą Zaręba definiuje jako „każdą formę rozwoju turystycznego, zarządzania i aktywności turystycznej, która podtrzymuje ekologiczną, społeczną i ekonomiczną integralność terenów, a także zachowuje dla przyszłych pokoleń w niezmienionym stanie zasoby naturalne i kulturowe tych obszarów” (Zaręba 2006).

Zdaniem Gołębskiego celem turystyki zrównoważonej powinno być „zintegrowanie działalności turystycznej z celami ochrony przyrody, a także kształtowaniem nowych postaw i zachowań turystów oraz organizatorów ruchu turystycznego” (Gołębski 2002). W tej sytuacji rodzi się fundamentalne pytanie, czy idea turystyki zrównoważonej jest możliwa do zrealizowania w konkretnej rzeczywistości społeczno-gospodarczej. Opinie zawarte w literaturze podkreślają, że wdrożenie idei turystyki zrównoważonej nie będzie łatwe (Kowalczyk 2010). Mimo dużych trudności w działaniach Unii Europejskiej oraz państw członkowskich widać determinację w dążeniu do realizacji tej koncepcji. Przykładem jest m.in. raport Komisji Wspólnot Europejskich z 2007 r. „Działania na rzecz bardziej zrównoważonej turystyki europejskiej” oraz „Agenda dla zrównoważonej i konkurencyjnej turystyki europejskiej”. W dokumentach tych zawarto opinie, że wprowadzanie zasad turystyki zrównoważonej wymaga działań kompleksowych obejmujących wypracowanie wspólnej strategii. W działania te powinny być włączone trzy podstawowe grupy zainteresowane rozwojem turystyki w regionie (Kowalczyk 2010):

- lokalna społeczność,
- przedstawiciele biznesu turystycznego,
- turyści.

Mimo to hasło zrównoważonego rozwoju turystycznego, czy też zrównoważonej turystyki (*sustainable tourism*), wciąż kojarzy się wielu lokalnym społecznościom z zamachem na podstawy ich egzystencji. Promocja rozwiązań osłabiających negatywny impakt masowej turystyki jest uznawana za wymuszanie kompromisu z ich strony, aby poprzez obniżenie ich przychodów zadbać o środowisko naturalne i dziedzictwo kulturowe (Albuquerque i in. 2009).

Tymczasem zrównoważona turystyka, zdaniem Schwichtenberga, który cytuje de Kadta, ma na celu nie tyle pójście na ustępstwa i rezygnację ze strony lokalnych społeczności i przeniesienie ciężaru turystyki na rzecz turystyki ekologicznej, ile uczynienie turystyki masowej bardziej znośną dla wszystkich i przynoszącą podobne dochody beneficjentom (Schwichtenberg 2010).

Ryc. 6. Ilustracja koncepcji zrównoważonej turystyki
Źródło: opracowanie własne.

Wspomniani Albuquerque, Martins i Costa zwracają uwagę, że „kluczowym jest nie zapomnieć, że oprócz turystów turystyka powinna brać pod uwagę lokalnych mieszkańców. Oni także powinni czerpać korzyści ze społeczno-ekonomicznych zysków wypracowywanych przez sektor turystyczny”.

Warunkiem zmiany nastawienia społeczeństw i władz lokalnych wobec koncepcji zrównoważonej turystyki jest wzmocniona promocja nie tylko wśród potencjalnych turystów, ale także wśród samych mieszkańców, którym należy pokazać walory, jakimi ich mała ojczyzna może się pochwalić, oraz potencjalne profity ze zmiany sposobu uprawiania turystyki (Dinis 2004).

Różne koncepcje neutralizacji negatywnych skutków turystyki masowej

Istnieje wiele koncepcji, jak w gminach nadmorskich poradzić sobie z wyzwaniem dotyczącym rozwoju i podnoszenia konkurencyjności na rynku turystycznym z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju. Jednym z najczęściej pojawiających się haseł jest tzw. przedłużanie sezonu letniego. Obecnie na polskim wybrzeżu największe natężenie ruchu turystycznego dotyczy 4–6 tygodni lipca i sierpnia. Wtedy następuje też największa degradacja środowiska wynikająca z nadmiernej ekspansji turystycznej – w gminie Rewal konieczna była rozbudowa za 30 mln zł oczyszczalni ścieków w Pobierowie, choć przez pozostałe czterdzieści kilka tygodni w roku efektywne oczyszczanie zapewniała dotychczasowa oczyszczalnia pracująca nawet nie na 50% swoich możliwości. Szwichtenberg uważa jednak, że przedłużenie w Polsce sezonu turystycznego poza przedział lipiec–sierpień jest niemożliwe. Jako argumenty podaje przeciętne warunki bioklimatyczne, przeważający w Polsce model spędzania wakacji oraz nieelastyczny system organizacji

wakacji w szkołach i na uczelniach wyższych (Szwichtenberg 2001). Krótkie, okazjonalne szczyty ruchu turystycznego, takie jak majowy weekend, święta czy sylwester, w żaden sposób nie równoważą braku wczasowiczów poza okresem letnim. Są zbyt krótkie, by ich impakt na lokalne finanse był znaczący.

Innym argumentem jest propozycja rozwoju turystyki morskiej, w którą wpisuje się m.in. Zachodniopomorski Szlak Żeglarski proponowany przez Zachodniopomorską Regionalną Organizację Turystyczną (ZROT). Wydaje się, że wzorując się na Szwecji, gdzie warunki klimatyczne są mniej korzystne do żeglarstwa morskiego, a jednak istnieje około 800 tys. zarejestrowanych jachtów, możemy oczekiwać, iż w Polsce rozwój tej formy wypoczynku jest tylko kwestią czasu. Koncepcja ZROT-u wychodzi temu rozwojowi naprzeciw. Trzeba jednak pamiętać, że „na polskim wybrzeżu powstanie każdej marinie wiąże się z gigantycznymi kosztami związanymi z budową urządzeń hydrotechnicznych, a także utrzymaniem w kanałach portowych odpowiedniej głębokości” (Szwichtenberg 2001). Rodzi się pytanie, kto będzie płacił za wysokie koszty utrzymania marin, bo na pewno budżety gminy nie wytrzymają takich obciążeń.

Jeszcze jedną opcją dla neutralizacji negatywnych skutków masowej turystyki jest odciążenie strefy brzegowej i wygospodarowanie ogólnodostępnych terenów rekreacyjnych w bezpośredniej bliskości brzegu. Chodzi o tzw. deglomerację miejscowości nadmorskich. Szwichtenberg głosi nawet tezę, że taka deglomeracja jest niezbędna, aby nie nastąpił upadek tych miejscowości. Żeby jednak było możliwe wygospodarowanie terenów rekreacyjnych blisko morza, trzeba przesunąć rozwój urbanistyczny w gminach nadmorskich w głąb lądu w pasie od około 1,5 do 5 km od linii brzegowej (Szwichtenberg 2001). Problem w tym, że w przypadku gmin, takich jak Dziwnów, Rewal czy Mielno, jest to niemożliwe! Ich kształt sprawia, że jedynie znikomy procent terenów znajduje się w proponowanej strefie „drugiego frontu inwestycyjnego”.

Gmina Rewal – szczególny przypadek

Jak wcześniej wspomniano, gmina Rewal, która została utworzona z dniem 1.01.1973 r., położona jest nad Morzem Bałtyckim w północnej części województwa zachodniopomorskiego i należy do grupy najmniejszych jednostek administracyjnych w regionie. Zajmuje powierzchnię 41,2 km², a zamieszkuje ją 3791 mieszkańców (na dzień 31.12.2011 r.).

Jest to jedna z najpopularniejszych obecnie destynacji turystycznych na polskim wybrzeżu. Każdego roku ten nieduży obszar odwiedza ponad 1 mln turystów, a jednorazowo 120 tys., przez co w sezonie turystycznym ta niewielka gmina wiejska przybiera charakter typowo miejski².

Brak znacznej ilości obszarów rolnych powoduje, że gmina ta jest typowo monofunkcyjna pod względem gospodarczym. W pełni dominującą gałęzią gospodarki jest turystyka. To na niej głównie opiera się egzystencja mieszkańców

² Według danych z Urzędu Gminy Rewal.

Ryc. 7. Mapa gminy Rewal
Źródło: www.wybrzeze-rewalskie.pl.

oraz dochody budżetowe samorządu lokalnego. W związku z tym turystyka staje się narzędziem do realizacji zrównoważonego rozwoju.

Władze samorządowe zdają sobie sprawę z posiadanego potencjału naturalno-kulturowego i starają się go chronić. Najlepszym przykładem są działania związane z ruinami średniowiecznego kościoła na klifie w Trzęsaczu. Świątynia wybudowana została w XIV w. w znacznej odległości od morza – zdaniem jednych były to prawie 2 km (Domaradzki 1999, Jurkiewicz 2007), zdaniem innych nie więcej niż 250 m (Wałek 2008). W 1901 r. na skutek erozji do morza spadł jej pierwszy fragment. Gdy w 1994 r. pozostały ostatnie dwa filary świątyni, uznano, że należy podjąć kroki w celu ratowania tego wyjątkowego obiektu dziedzictwa

Ryc. 8. Schemat zasad zrównoważonej turystyki na przykładzie gminy Rewal
Źródło: opracowanie własne.

kulturowego dla podtrzymania atrakcyjności turystycznej gminy. We współpracy z Urzędem Morskim w Szczecinie zrealizowano projekt ratowania brzegu, a tym samym zabezpieczenia ruin przed całkowitym osunięciem się do morza. Podejmując taką decyzję, kierowano się zasadami zrównoważonej turystyki. Z analizy ekonomicznej przeprowadzonej przez ekspertów w ramach programu MESSINA wynika, że najkorzystniejszym rozwiązaniem byłoby przeniesienie ruin w inne miejsce, oddalone od linii brzegowej (Dutkowski 2006). Choć od strony ekonomicznej decyzja władz gminy o pozostawieniu filarów kościoła na swoim miejscu wydawała się irracjonalna, to uznano, że wartość ochrony dziedzictwa kulturowego wynikająca z pozostawienia zabytku na miejscu nie może być mierzona wyłącznie wskaźnikami ekonomicznymi. Ruiny te bowiem stanowią nie tylko ważny zabytek oraz unikatowy przykład erozyjnej działalności morza, ale jeden z filarów łączności obecnie żyjącej społeczności lokalnej z ziemiami, które w granicach Polski znajdują się dopiero od półwiecza, a mieszkańcy czują dumę, że ten wyjątkowy obiekt leży właśnie na ich terenie.

Obok ruin kościoła w Trzęsaczu innym ważnym wyróżnikiem turystycznym gminy Rewal jest Nadmorska Kolej Wąskotorowa popularnie zwana „ciuchcią”. W połowie lat 90. ubiegłego stulecia Polskie Koleje Państwowe chciały zlikwidować linię pochodzącą z XIX w. kolei, zaś tabor odsprzedać do Afryki. Tylko dzięki staraniom władz gminy udało się uratować zabytek. Decyzją rządu kolej stała się własnością lokalnego samorządu i wielką atrakcją dla turystów (Łonyszyn 2012). Obecnie realizowany jest wart kilkanaście milionów złotych projekt rewitalizacji torowisk oraz zabytkowych dworców. Nabyto także drugi parowóz PX-48. W ten sposób zabytkowa kolej będzie mogła przewozić dwa razy więcej chętnych. Celem całego projektu jest ratowanie kolejnego obiektu dziedzictwa kulturowego, choć związanego z pionierskimi czasami kolei wąskotorowych w państwie pruskim³. Również tutaj trudno na razie znaleźć uzasadnienie ekonomiczne – nawet mimo dofinansowania z funduszy europejskich i tak zwrot poniesionych przez budżet gminy kosztów nie nastąpi wcześniej niż za kilkanaście lat.

Przykładem działań, jakie może podejmować samorząd gminny w celu ograniczenia degradacji środowiska przez nieodpowiedzialnych inwestorów, jest wykupywanie gruntów. Władze gminy Rewal nabyły 7 ha gruntów po 71. Dywizjonie Ogniwym Artylerii Rakietowej Obrony Powietrznej Kraju w Pobierowie zajmujących całkowicie zalesiony teren nad samym brzegiem, aby potencjalny inwestor musiał realizować swoje inwestycje zgodnie z wytycznymi władz. Pozwoli to na zachowanie leśnego charakteru tego obszaru dla przyszłych pokoleń. Nie byłoby to możliwe, gdyby grunty sprzedano na działki komercyjne (Łonyszyn 2012).

W 1959 r. w Niechorzu ustanowiono rezerwat przyrody „Jezioro Liwia Łuża” ze względu na liczne występowanie łabędzia niemeo. Rezerwat stał się ostoją ptactwa wodnego, a zarazem ważną atrakcją naturalną gminy. Z pobliskiej latarni

³ 28.06.1892 r. uchwalono w Prusach ustawę o kolejkach i bocznicach prywatnych, która przyspieszyła rozwój kolejnictwa na Pomorzu. Już 4 lata później powstała Gryficka Kolej Wąskotorowa (Greifenberger Kleinbahn AG), która miała na celu usprawnienie podróży letnikom z Berlina i okolic do nadmorskich kurortów.

morskiej rozciąga się unikatowy widok na linię brzegową i wspomniane jezioro rozdzielone od siebie mierzeją. Rezerwat stanowi podstawę zachowania bogactwa środowiska przyrodniczego w najmniej zmienionej postaci dla przyszłych pokoleń. Jest to szansa dla budowy ścieżek edukacyjnych pożądanych w celu edukacji ekologicznej najmłodszych.

Wnioski

Konfrontując teorię z praktyką, nie sposób nie dojść do kilku wniosków. Przede wszystkim trzeba pamiętać, że uchwalanie planu zagospodarowania przestrzennego poszczególnych miejscowości lub dokonanie jego zmian wymaga konsultacji i uwzględnienia interesów zwykle nie kilku, nie kilkudziesięciu, ale kilkuset osób i instytucji. Przy istniejących rozwiązaniach prawnych w Polsce oraz niskim poziomie społecznej świadomości w zakresie zasad zrównoważonej turystyki władze lokalne raczej nie będą w stanie tych zasad realizować. Inna sprawa, że jeśli świadomość społeczna byłaby większa, właśnie wierność i konsekwencja w stosowaniu zasad zrównoważonego rozwoju w gminach turystycznych mogłyby być istotnym czynnikiem przy podejmowaniu decyzji wyborczych w wyborach do samorządu terytorialnego najniższego szczebla.

Mądrość władz na szczeblu lokalnym to jednak nie wszystko. Musi ona iść w parze z mądrością i przestrzeganiem zasad zrównoważonej turystyki ze strony władz wyższego szczebla (powiat, województwo, kraj). Jak do tej pory wiele decyzji związanych z powyższymi zasadami zostało ustawowo przekazanych instytucjom ponadgminnym, np. ochrona brzegu morskiego leży w zakresie kompetencji urzędów morskich, zaś zarządzanie plażami powierzono starostwom powiatowym. Brak wsparcia i niezrozumienie zasad zrównoważonego rozwoju przez władze wyższego szczebla może stać się jedną z poważniejszych barier w realizacji tego celu i przyczynić się do upadku tamtejszych, lokalnych społeczności. Upadku, bowiem taki, a nie inny podział administracyjny kraju sprawia, że trzy polskie gminy: Rewal, Dziwnów, Mielno zostały pozbawione możliwości stworzenia „drugiego frontu inwestycyjnego” i niejako skazane na zagrożenie nadmierną eksploatacją swych terenów w sezonie letnim. Zrównoważony rozwój staje się ich jedyną szansą na utrzymanie posiadanego kapitału przyrodniczego i kulturowego, a zarazem na zachowanie dotychczasowego poziomu życia mieszkańców. Właśnie władze szczebli ponadgminnych powinny być odpowiedzialne za edukację społeczną w dziedzinie zasad zrównoważonego rozwoju. Także i w tym zakresie obserwuje się niepokojącą bierność.

Jak wykazano w artykule, współcześnie rozpatrywane koncepcje kierunków i opcji rozwoju turystyki nadmorskiej w Polsce są bardzo trudne, a czasami wręcz niemożliwe do realizacji. Czy zatem ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego jest nie tyle opcją, ile jedyną szansą na zwiększenie przyszłych dochodów z turystyki dla społeczności lokalnych w gminach, takich jak Rewal, Mielno czy Dziwnów?

Literatura

- Albuquerque H., Martins F., Costa C. 2009. Achieving forms of sustainable and competitive tourism in coastal areas. The case of Baixo Vouga. *Journal of Coastal Research, Special Issue 56*: 1110–1115.
- Chojnicki Z. 1996. Region w ujęciu geograficzno-systemowym. [W:] T. Czyż (red.), *Podstawy regionalizacji geograficznej*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 7–44.
- Derek M. 2008. Funkcja turystyczna jako czynnik rozwoju lokalnego w Polsce. Rozprawa doktorska pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja Kowalczyka. Warszawa, s. 20.
- Dinis A. 2004. Marketing Territorial: Um instrumento necessário para a competitividade das regiões rurais e periféricas. Univesidade da Beira, Covilhã, Portugal, s. 12.
- Domardzki P. 1999. Ściana (nie) nie do ruszenia. *Obserwator Zachodniopomorski*, 1: 7.
- Dutkowski M. 2001. Szanse rozwoju społeczno-gospodarczego gmin nadmorskich. [W:] *Turystyka szansą rozwoju społeczno-gospodarczego regionu nadmorskiego*. Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana”, Gdańsk–Hel, s. 50–58.
- Dutkowski M. 2006. Wielokryterialna ocena wariantów ochrony ruin kościoła w Trzęsaczu – raport z badań w ramach projektu INTERREG III C MESSINA. [W:] K. Furmańczyk (red.), *Zintegrowane zarządzanie obszarami przybrzeżnymi w Polsce – stan obecny i perspektywy*. Brzeg morski – zrównoważony. Szczecin, s. 269–285.
- Galiński P. 2009. Koncepcja zrównoważonego rozwoju samorządu terytorialnego (<http://www.samorzad.lex.pl/czytaj/-/artykul/koncepcja-zrownowazonego-rozwoju-samorzadu-terytorialnego>).
- Gołembski G. 2002. Pojęcie i cel zintegrowanego zarządzania jakością w regionach. [W:] G. Gołembski (red.), *Kompendium wiedzy o turystyce*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 370.
- Hindson J. 2006. Czym jest zrównoważony rozwój. [W:] E. Smuk-Stratenwerth (red.), *Siejąc ziarna przyszłości*. Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne ZIARNO, Grzybów, s. 30.
- Jurkiewicz J.L. 2007. Trzęsacz (Hoff). Wydawnictwo REGION, Gdynia.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
- Kowalczyk K. (red.), *Turystyka zrównoważona*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 35–36.
- Łonyszyn P. 2012. Gmina Rewal. Przewodnik. Urząd Gminy Rewal, Rewal.
- Maik W. 2007. Przemiany pod wpływem turystyki na obszarach recepcji turystycznej. [W:] W. Kurek (red.), *Turystyka*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 446.
- Parysek J.J. 2001. *Podstawy gospodarki lokalnej*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, s. 213–230.
- Szwichtenberg A. 1997. Tourist economy on the Polish sea-coast in view of the ecological development policy. [W:] L. Żmudziński (red.), *Baltic Coastal Zone*. Akademia Pomorska, Słupsk, s. 83–91.
- Szwichtenberg A. 2001. Współczesne problemy funkcjonowania turystyki w polskiej nadmorskiej strefie turystycznej. [W:] *Turystyka szansą rozwoju społeczno-gospodarczego regionu nadmorskiego*. Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana”, Gdańsk–Hel, s. 97–112.
- Szwichtenberg A. 2010. Turystyka jako główne narzędzie zrównoważonego rozwoju w polskiej strefie nadmorskiej. *Regiony Nadmorskie* 18: 121–132.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. 1987. Report of the World Commission on Environment and Development. *Our Common Future* (http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf).
- Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. (Dz.U. 1990 nr 16, poz. 95 z późniejszymi zmianami).
- Wałek A. 2008. Ocena tempa erozji w rejonie Trzęsacza na podstawie danych historycznych i kartograficznych. Praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. hab. Kazimierza Furmańczyka, prof. US. Szczecin.
- Zaręba D. 2006. *Ekoturystyka*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 37.

The protection of cultural and natural heritage as a base of sustainable development in Polish seaside communes on the example of Rewal Commune

Abstract: Baltic coast in Poland is the most attractive tourist region. A third of a Polish accommodation potential is concentrated in the coastal zone which doesn't cover even half percent of the country. Community living in this area obtains its income mainly from tourism business. Rewal Commune is one of the most popular tourism destinations at the Polish coast. Sandy beaches, picturesque cliff seashores and well-known monuments like the ruins of a church from Middle Ages at the edge of the seaside cliff, are the main attractions of the commune. Their expenses on protection of the natural environment you can count in millions of Euros. It's all because of tourists. Tourism is by far the main source of income and the most important condition of the sustainable development in Rewal Commune. From the beginning of the self-government in Poland at the 1990s this commune is one of the country leaders in the field of investment expenditures. They've spent the money on a sewage treatment plant, water supply and gas networks and actions aimed to improve the image of the commune. Almost whole area of the Rewal Commune is within protected territories. There are Natura 2000 network areas, a waterfowl reserve on Liwia Łuża lake, and coastal protected space controlled by the Maritime Office. All together they strongly stipulate conditions and possibilities of making any investments in the commune. This paper aims to show how much those restrictions seemingly threatening possibilities of development of the commune fated to live on tourism could be its chance to protect herself against negative impact of expansive mass tourism.

Keywords: sustainable development, Rewal, natural environment, tourism, Natura 2000